

Den skjulte klinikken i Romania

SKUP-metoderapport

Tittel på prosjektet: Den skjulte klinikken i Romania

Innsendere: Magnus Ekeli Mullis og Rolv Christian Topdahl

Arbeidsleder og kontaktperson : Lars Navestad (95890998)

Redaksjon: NRK undersøkende avdeling Vest

Publisert: Fra 20. februar 2023

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
2. Slik kom arbeidet i gang	1
3. Metoder	2
3.1 Hypoteser	2
3.2 Kartlegging: Avtalene	3
3.3 Helse Sør-Øst blåser saken vår ... eller?	4
3.4 Kildejobbing: Disse skal vel ikke være på denne listen?	5
3.5 Hvem er godkjent helsepersonell?	6
3.6 Jøss! 176.000 undersøkelser?	6
3.7 Hvor grundig er en radiologisk undersøkelse?	7
3.8 Hvor mange radiologiske undersøkelser er vanlig, egentlig?	8
3.9 Vi drar til Romania	9
3.10 Konfrontasjon	10
3.11 I skjul for norske helsemyndigheter	11
3.12 Men er det ulovlig?	11
3.13 Publisering og en overraskende beskjed	12
3.14 Hva med sensitive pasientopplysninger?	13
3.15 Ingen kvalitetsbrister	14
3.16 Helsetilsynets prioriteringer	15
4. Etske problemstillinger	16
5. Motstand og spesielle erfaringer	16
6. Organisering av arbeidet	18
7. Dette er nytt	18
8. Konsekvenser	19

1. Innledning

«Vi bruker i svært begrenset grad radiologer som utfører arbeid for Unilabs i utlandet (til sammen ca. 1,5 årsverk). Disse radiologene har norsk spesialistgodkjenning i radiologi samt norsk autorisasjon som lege.»

E-posten fra november 2022 slo hardt. Ikke bare hadde Helse Sør-Øst delt informasjon med Unilabs som vi hadde bedt dem om å holde for seg selv. Omfanget av saken vi rullet opp var tilsynelatende langt mer begrenset enn vi hadde trodd.

Arbeidet kunne stoppet der. Men i stedet for å legge saken til side, bestemte vi oss for å gå mer grundig til verks. Med en kombinasjon av tradisjonelle og utradisjonelle journalistiske metoder, boret vi inn i Unilabs' virksomhet.

Ut ramlet en lang rekke navn vi ikke fant i norske helseregistre. Likevel hadde de gransket undersøkelser av norske pasienter.

Andre navn hadde ikke noen helsefaglig bakgrunn. Likevel leste de henvisninger med taushetsbelagt informasjon om norske pasienter.

E-posten som kunne slått luften ut av prosjektet, stod noen måneder senere på listen over tillitsbrudd da Helse Sør-Østs direktør radbrekket kontraktspartneren Unilabs.

Organiseringen av helsevesenet er en av de største politiske sakene i vår tid.

I dag har vi et system der deler av den statlige helsehjelpen ytes av private aktører, som har avtaler med helseforetakene. Helsetjenestene styres gjennom kontroller og kontrakter, men også gjennom tillit. Staten har tillit til at leverandørene ikke opptrer opportunistisk.

Men i denne saken har hverken kontroller, kontrakter eller tillit vært tilstrekkelig. Konsekvensen er at titusener av norske pasienter har fått en helsehjelp de aldri sa ja til. Pasientenes sykehistorier har blitt delt med folk de selv ikke ante at skulle lese dem

I denne rapporten vil vi dele hvilke journalistiske metoder vi brukte for å avdekke den hemmelige klinikken til Unilabs i Romania.

2. Slik kom arbeidet i gang

I august 2022 hadde Magnus Ekeli Mullis sine første arbeidsdager i NRKs undersøkende avdeling i Stavanger. Som et ledd i en begynnende research, skjedde tre ting:

- Et konkret tips om velferdstjenester og storkapital tikket inn.
- En NOU om private aktører i velferdsstaten ble publisert. Under kapitlet med navn «prinsipal-agent-teori» skrev forfatterne detaljert om hvilke problemer som kan oppstå når det offentlige overlater kompliserte oppgaver til private aktører.
- Magnus, kollega Rolv Christian Topdahl og reportasjeleder Lars Navestad drøfter ulike ideer med hverandre og med redaksjonen. Blant dem vi snakket med var

idémaskin og kollega Bjørn Olav Nordahl, som tipset om en kilde med bred erfaring fra både privat og offentlig radiologi.

Overordnede spørsmål om økonomi, tillit og kvalitet møtte konkrete historier om snarveier i ulike deler av velferden.

Gjennom idémyldring med kolleger og samtaler med kilder, silte vi ut noen konkrete spørsmål:

Jobber radiologer i det offentlige og det private forskjellig? De leverer de samme tjenestene, men bare i privat radiologi finnes det personlige incentivordninger for å jobbe hurtig. Har det noe å si for kvaliteten?

Disse spørsmålene skulle senere bli til flere saker om bonuser og unødvendige undersøkelser i helsevesenet.

Vi fikk innsyn i hundrevis av sider med tilsynssaker, kontrakter og rettsdokumenter, og forstod på den måten den interne sjargongen. Gjennom brev til pasienter, gjennomgang av Unilabs' nettsider og pamfletter, samt besøk på en av Unilabs' klinikker, lærte vi mer om måten røntgeninstituttet kommuniserte til pasientene.

Vi ringte kilder i og utenfor fagfeltet, som delte nyttige erfaringer, perspektiver og historier. Men mot slutten av telefon nummer 15, kom setningen:

«Og forresten, har du hørt om de to eksterne konsulentene fra Romania?»

Tipset var spennende. Vi visste ikke om det stemte, at to leger jobbet for Unilabs fra Romania. Men det utløste mange nye spørsmål. Var dette vanlig?

Det følte også fremmed å tenke på velferdsstaten og helsevesenet som noe som kunne bli levert fra Romania? Kanskje var det vanligere enn vi trodde, men likevel en sak?

Gjennom den innledende researchen hadde vi lest flere perspektiver og historier knyttet til privat radiologi. Flere av dem ble til saker senere. Men dette var den første påstanden som utløste en slags «WTF»-reaksjon. Kunne det virkelig stemme?

3. Metoder

3.1 Hypoteser

Vi sjekket igjen med kildene våre, og fikk navnet på ekteparet Arif. Overfladiske søk utløste treff på klinikken Centrul Medical Transilvania og et nyopprettet sykehus kalt Spitalul Transilvania. Ekteparet stod i bresjen for begge.

Under fanen 'experimenta' fant vi en kobling: Klinikken skrøt av samarbeidet med 13 Unilabs-avdelinger i Norge.

Vi gikk inn på nettsidene til Unilabs Norge, som ikke hadde noen spor av ekteparet Arif eller Romania. En nærmere sjekk på Unilabs' sider globalt, viste at et av Europas største røntgeninstitutter ikke hadde noen som helst aktivitet i Romania.

Mens den rumenske klinikken brukte den norske forbindelsen som et trekkplaster for nye kunder, virket det som at Unilabs aktivt unnlot å informere pasientene sine om klinikken i Transilvania. Basert på denne informasjonen, formulerte vi noen hypoteser for et mulig prosjekt:

- Unilabs hadde inngått et samarbeid med en rumensk klinikk.
 - Men hvorfor? Romania er et land med et svært lavt lønnsnivå sammenliknet med Norge. Hadde Unilabs, som i flere år har vært eid av et utenlandsk private equity-fond, satt ut tjenester til Romania for holde lønnskostnadene nede?
- Sårbare pasienter, som i all hovedsak kom til Unilabs på statens regning, var uvitende om denne praksisen.
 - Basert på kommunikasjonen rettet mot pasientene, var det ingen grunn til å tro at de visste om klinikken i Romania.
- Helsemyndighetene kjente til og godkjente praksisen, selv om pasientene ikke visste om den.
 - Vi tok utgangspunkt i at Unilabs ikke gikk inn for å lure helseforetakene, og dermed sette kontrakter verdt flere milliarder kroner i spill. Men vi lurte jo på hvordan Unilabs og helsemyndighetene ville forsvare en slik praksis, og hvilken debatt dette etter hvert ville skape.

Og jo mer vi leste og forhørte oss, jo flere kritiske spørsmål dukket opp.

Det virket ikke uproblematisk at en klinikk i Romania, som er landet med færrest MR-maskiner per innbygger i Europa, skulle bruke betydelige ressurser på norske pasienter.

Vi merket oss også at den norske radiologiforeningen hadde uttalt at bruk av radiologer i utlandet skulle være en nødløsning. Var Unilabs' samarbeid med ekteparet i Romania en nødløsning – eller var det en fast kontrakt over tid?

Vi registrerte også at Roar Pedersen, en fagautoritet i radiologimiljøet og i Unilabs, i 2015 hadde ramset opp flere ulemper med leger som jobbet fra utlandet: Språkproblemer og oversettelsesfeil kunne påvirke kvaliteten på arbeidet. I tillegg kunne ansvarsfølelsen vannes ut med store avstander, og dermed øke faren for unøyaktigheter, ifølge Pedersen. Hvordan forholdt norske helsemyndigheter seg til dette?

3.2 Kartlegging: Avtalene

Omtrent 90 prosent av inntektene til Unilabs kommer fra det offentlige. Hva er spillereglene? Avtalene mellom Unilabs og helseforetakene er offentlige anskaffelser, og skal være gjenstand for omfattende selskapsgjennomgang og forhandlinger.

Vi leste med lupe gjennom avtalene som Unilabs hadde inngått med Helse Vest, Helse Sør-Øst, Helse Midt og Helse Nord gjennom årene.

Gitt informasjonen vi satt på om at Unilabs hadde en forbindelse til klinikken i Romania, ble vi overrasket over at vi ikke umiddelbart fant en åpning for dette i avtalene med det offentlige. Vi fant imidlertid noen andre interessante punkter som vi festet oss ved:

- Helseforetakene skulle sørge for at ansatte i egen organisasjon og ansatte hos eventuelle underleverandører ikke hadde dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn det som følger av gjeldende tariffavtale.
- Unilabs skulle melde inn et bemanningsskjema med oversikt over alle radiologer, samt dokumentasjon på autorisasjon og godkjenninger.

7. november 2022 forfattet vi en e-post til Helse Vest og Helse Sør-Øst, som er Unilabs' største kunder. Vi ville finne ut mer om hvordan opplysningene vi satt på stod seg mot den gjeldende avtalen.

Vi oppga hva vi på dette tidspunktet visste om klinikken, og stilte en rekke spørsmål. Gjaldt punktet om tarifflønn for rumenske konsulenter også? Hadde Unilabs inkludert legene i Romania på bemanningslistene?

I ettertid virker det naivt og tankeløst å tro at helseforetakene ville holde disse opplysningene for seg selv, selv om vi ba dem om å gjøre akkurat det.

3.3 Helse Sør-Øst blåser saken vår ... eller?

Et par dager etter at vi sendte en henvendelse til helseforetakene, fikk vi tilbakemelding. Helse Sør-Øst hadde videresendt forespørselen vår til Unilabs, som svarte at de:

- I begrenset grad hadde radiologer som jobbet for Unilabs fra utlandet, tilsvarende 1,5 årsverk.
- At disse hadde norsk spesialistgodkjenning, samt norsk autorisasjon som lege.

Formuleringene til Unilabs om den begrensede arbeidsmengden gjorde at vi tvilte på om det var verdt å bruke ressurser på å undersøke videre.

Vi fikk imidlertid også svar fra Helse Vest, som pekte i en litt annen retning.

Helse Vests jurist pekte på at kravene som helseforetaket stilte til bemanningen vanskeliggjorde bruk av rumensk helsepersonell i Romania. For eksempel sa avtalen at tjenestene skulle utføres i Norge av autorisert helsepersonell som behersket et skandinavisk språk. I tillegg mente juristen at en slik ordning ikke ville være regulert direkte av helsepersonelloven eller helseregisterloven.

Svarene fra Helse Vest gjorde at vi fortsatte arbeidet. Det første vi måtte gjøre, var å forsøke å bekrefte eller avkrefte opplysningene som Unilabs hadde gitt til Helse Sør-Øst. Men hvordan?

Senere skulle e-posten fra Unilabs bli en kilde til irritasjon for Helse Sør-Øst-direktør Terje Rootwelt. Formuleringen om at Unilabs «i begrenset grad» benyttet arbeidere i utlandet, og at dette «tilsvarte 1,5 årsverk», hadde en tillitsvekkende og beroligende klang. Derfor følte Helse Sør-Øst seg også grundig ført bak lyset da det viste seg at den «begrensede» produksjonen var på over 72.000 undersøkelser av pasienter fra Helse Sør-Øst alene i årene 2016 til 2022.

På dette tidspunktet hadde vi ikke spurt helseforetakene, Helsetilsynet eller Helsedirektoratet direkte om hvorvidt de kjente til og godkjente praksisen. Dermed var det også for tidlig å avkrefte hypotesen om at helsemyndighetene visste om klinikken i Romania. Samtidig la vi merke til at Helse Sør-Østs omtalte spørsmålene våre som «alvorlige påstander» i en e-post. Visste de ikke om klinikken likevel?

3.4 Kildejobbing: Disse skal vel ikke være på denne listen?

Parallelt med forespørslene våre opp mot helseforetakene, intensiverte vi kildearbeidet for å finne ut mer om den rumenske klinikken. Vi hadde allerede bedt om innsyn i bemanningslistene gjennom offentlige kanaler. Men kunne vi finne ut mer om hvem som *egentlig* jobbet for Unilabs på en annen måte?

Som nevnt tidligere i artikkelen, bestod den innledende researchen om å ringe rundt til mange ulike kilder i og utenfor den private radiologien. Først og fremst handlet samtalene om å forstå ulike fagtermer og hvordan kildene opplevde arbeidsdagen. Noen få kilder fikk vi spesielt god kontakt med, og vi fortsatte å snakke sammen utover i arbeidet.

Vi opplevde at kildene var interessert i å vite mer, og etter hvert som vi ble bedre kjent med hverandre, delte de raust av egne kontakter og kunnskap. For at kildene skulle ønske å bruke tid på oss, var det avgjørende fra vår side å stille relevante spørsmål og vise entusiasme for saksfeltet. Dialogen med kildene bar preg av at vi bidro inn med nye opplysninger og spor i saken, mens kildene kunne gi oss historikk og forslag til nye kilder.

Vi skaffet oss tilgang til Unilabs Norges omfattende bonussystem og oversikt over samtlige navn på ansatte som var registrert i Unilabs' interne arbeidslister. Dette hadde vi ikke fått uten tillit og lovnad om kildevern.

På de interne arbeidslistene stod det 120 navn fra Unilabs Norge og Unilabs Sverige. Mens vi leste gjennom, dukket det opp påfallende mange navn som fremstod rumenske. Etter en nærmere gjennomgang, satt vi igjen med i underkant av 30 mulige rumenske konsulenter. Vi gikk i gang med full research om disse personene, både for å finsortere listen og for å finne ut mest mulig om dem. Nyttige kilder til informasjon om rumenske radiologer var:

- **Sosiale medier** som Facebook og LinkedIn, hvor flere skrev i detalj om tidligere og nåværende arbeidsforhold og utdanning.
- **Arbeidsgiveres nettsider:** Både Centrul Medical Transilvania (CMT) og Spitalul Transilvania presenterte nåværende ansatte på egne sider. Også andre

røntgeninstitutter og private sykehus i Romania lot følgerne bli kjent med de ansatte, noe som var en fordel for oss.

- **Fagkilder:** I bedriftsinterne fagblader, den rumenske legeföreningen Sfatul Medicului og den europeiske radiologforeningen Eurosafe Imaging. Selv de mest private og medieskye radiologer står oppført blant disse kildene.

For å finne mer informasjon om klinikken CMT, benyttet vi blant annet Rcompanies (Romanias svar på proff.no) og analyseverktøyet Dun & Bradstreet. På klinikkens hyppig oppdaterte Facebook-side, fant vi blant annet formuleringen «skandinavisk kvalitet til rumenske priser», som ble tittelen på den første artikkelen.

Til slutt stod vi igjen med en liste på rundt 20 navn som definitivt hadde jobbet for Centrul Medical Transilvania og dukket opp i Unilabs interne systemer. Vårt neste spørsmål var: Var de registrert som helsepersonell i Norge?

3.5 Hvem er godkjent helsepersonell?

En forutsetning for at du skal gi helsehjelp til norske pasienter, er at du har norsk autorisasjon. Som en av kildene våre sa under et intervju:

«Det er forsikringen som norske pasienter har for at legen som gjør vurderingen, er skikket til dette».

Vi fikk innsyn i Unilabs' egne standardkontrakter for nye radiologer, som krever norsk autorisasjon som lege og norsk spesialistgodkjenning i radiologi. Det samme leste vi at helseforetakene krevde. Men var rumenerne registrert som helsepersonell i Norge?

I så fall ville de dukke opp i helsepersonellregisteret med eget HRP-nummer. Registeret er søkbart dersom du kjenner personenes HPR-nummer eller fødselsdato i kombinasjon med etternavn.

Vi hadde stort sett bare etternavnene til personene vi søkte etter. Dette problemet løste vi ved å spørre Helsedirektoratet om de kunne søke opp navnene for oss uten fødselsdato. Av de 20 personene som vi mistenkte at jobbet for klinikken i Romania, hadde kun Arif-ekteparet norsk autorisasjon og spesialistgodkjenning.

Vi visste at Arif-ekteparet spilte en viktig rolle, som de eneste med en kort periode bak seg i Norge og som eiere av bedriften. Men vi ante at de spilte en enda viktigere rolle enn først antatt da vi skjønnte at de også var de eneste legene med norsk autorisasjon og spesialistgodkjenning. Dette inntrykket ble forsterket da vi senere avdekket hvordan arbeidsflyten foregikk på klinikken, samt hvordan produksjonen var fordelt.

3.6 Jøss! 176.000 undersøkelser?

Unilabs hevdet at produksjonen i Romania var begrenset. Stemte det? Etter først å ha fått to navn fra kildene våre, kom vi tilbake til dem med flere opplysninger som viste at omfanget var langt større enn de selv hadde trodd.

Av hensyn til kildevernet, går vi ikke nøyaktig inn på hvordan vi fikk talt opp antall undersøkelser. Vi kom til slutt til 176.000 undersøkelser. Tallet ga oss både informasjon og nye spørsmål:

- Dette var ikke bare en kontroversiell avtale. Uansett hvordan du snur og vender på saken, er 176.000 undersøkelser et høyt antall undersøkelser.
- Selv om Arif-ekteparet alene stod for de aller fleste undersøkelsene, var det flere rumenske radiologer uten norsk autorisasjon som gransket flere tusen undersøkelser årlig.
- Mens noen radiologer var svært produktive, var det noen navn som ikke hadde gransket en eneste undersøkelse. Hva gjorde de?

Basert på funnene våre, bestemte vi oss for å dele navnene inn i tre kategorier:

- Radiologer med norsk autorisasjon og godkjenning, som kun gjaldt ekteparet Arif.
- Radiologer som hadde gransket norske undersøkelser, men som ikke dukket opp i norske helseregistre. Vår tidligere research viste at disse hadde legeutdanning og at de hadde jobbet som radiologer på eller utenfor klinikken i Romania.
- Navn som ikke hadde gransket noen undersøkelser av norske pasienter, men som likevel hadde tilgang til systemene til Unilabs Norge. Det kunne være flere grunner til at disse hadde tilgang. Felles for disse personene var at de ikke virket å ha noen form for medisinsk utdanning. Det ble viktig for oss å finne ut om det var riktig oppfattet, og hvorfor de i så fall likevel hadde tilgang til Unilabs' systemer.

Sakkyndige kilder i både privat og offentlig sektor fremholdt for oss at 176.000 undersøkelser var et høyt tall.

Samtidig hadde vi ikke et sterkt forhold til hva en radiologisk undersøkelse faktisk innebar. Hvor lang tid skal legene minimum bruke, og er det en fast prosedyre? Vi tok nye telefoner og gikk tilbake til vår tidlige research for å finne nye svar.

3.7 Hvor grundig er en radiologisk undersøkelse?

Sett fra utsiden var det interessant at kilder i det offentlige og private ga oss ulike oppfatninger om både kvalitet og tidsbruk. De var stort sett enige om at radiologer i det private bruker kortere tid per undersøkelse enn i det offentlige. Det kunne for eksempel henge sammen med at private aktører tar imot friskere pasienter enn sykehusene.

Men det måtte vel uansett finnes en slags grunnleggende standard for hva en radiologisk undersøkelse skulle innebære? Vi fant gode skriftlige kilder fra tidlige innsynsprosesser.

I en tilsynsrapport fra 2019 som vi fikk innsyn i, presiserte Helsetilsynet til Unilabs hva som kjennetegnet en god radiologisk undersøkelse.

Tilsynet beskrev en rekke obligatoriske punkter, inkludert at radiologen måtte orientere seg om pasientens sykehistorie og eventuelt innhente tidligere undersøkelser. Radiologen skulle

også gi sin egen grundige beskrivelse av undersøkelsen, som enkelt skulle kunne forstås av helsepersonell fra ulike fagmiljøer.

Hvordan skulle en radiolog, som vi gikk ut ifra at ikke behersket norsk, gjøre det?

Det var også klart at legene brukte ulik tid på ulike undersøkelsesmetoder. En MR-undersøkelse er mer kompleks og tidkrevende å granske enn en enkel røntgenundersøkelse. I Unilabs' bonussystemer, som vi hadde fått tilgang til via kilder, ble de ulike modalitetene (MR, CT, ultralyd og røntgen) vektet forskjellig. Legene fikk flere poeng for en MR enn en røntgen.

Vi satte oss ned og regnet på produksjonen til Daria Arif, som hadde gransket soleklart flest undersøkelser i Romania. Hun hadde jevnt og trutt gransket rundt 20.000 MR-undersøkelser per år. I toppåret 2021 stod hun alene for 22.200 MR-undersøkelser.

Med utgangspunkt i en åtte timers arbeidstid, tilsier enkel matematikk at det tilsvarer 94 undersøkelser per arbeidsdag – eller én undersøkelse per femte minutt. I tillegg hadde hun og ektemannen ansvar for å drive klinikken og å bygge opp et nytt sykehus.

Var dette i det hele tatt forsvarlig? Vi snakket med en erfaren overlege og spesialist på et stort sykehus i Norge, som mente det var lite du kunne utrette i løpet av 12-13 minutter. Han satte kaffen i halsen da vi presenterte ham for Arifs produksjonshastighet.

Men, som flere åpne og lukkede kilder hadde nevnt, går det forttere i privat radiologi enn på et offentlig sykehus. Hvordan stod Arifs produksjon seg i Unilabs-sammenheng?

3.8 Hvor mange radiologiske undersøkelser er vanlig, egentlig?

Innsyn i sakspapirene fra en rettssak fra 2018 mellom Unilabs og en enkemann, ga oss nye svar på hvordan Arifs produksjon stod seg mot radiologer i Unilabs Norge. Der uttalte Unilabs at ledelsen forventet en produksjon tilsvarende 5.3 MR-undersøkelser i timen i gjennomsnitt. Det tilsvarer 9142,5 rapporter per år, som er betydelig mindre enn hva Daria Arif utrettet.

Vår tilgang til Unilabs' innfløkte bonussystem, hvor legene må opptjene 150 poeng eller mer hver dag for å få bonus, ga oss også nye svar. En daglig produksjon på 64 MR-undersøkelser (eller flere) av knær, en øvelse Daria Arif ofte gjorde, utløste bonus. En slik produksjon tilsvarte 14.720 rapporter i løpet av et år.

Unilabs skulle senere kalle regnestykkene våre for «sjablongmessige». Men vi kunne peke på at de selv hadde gjort tilsvarende regnestykker overfor tilsynsmyndigheter og rettsvesenet.

Vi kunne konkludere med at Daria Arif hadde hatt det ekstremt hektisk – både sammenliknet med kolleger i det offentlige og i Unilabs. Hennes snittproduksjon var dobbelt så høy som den forventede produksjonen, og godt over snittet for terskelen som utløste bonus. Helse Vest pekte senere på at hun umulig kunne ha tatt unna en slik mengde selv.

3.9 Vi drar til Romania

En sjelden tilgang til Unilabs' interne systemer gjorde at vi visste mye, men slett ikke alt, om praksisen i Romania. Hvordan var arbeidet organisert? Hva tjente de ansatte? Hvorfor hadde rumenere uten medisinsk bakgrunn tilgang til norske pasienters sykehistorier?

Arif-ekteparets klinikk CMT hadde en blankpusset fasade på sosiale medier. Ville vi få samme inntrykk ved å besøke klinikken? Magnus og Rolv Christian dro til Cluj-Napoca i Transilvania.

Vår egen tilstedeværelse og oppsøkende journalistikk i Romania hadde stor verdi. Gjennom uformelle møter med kilder bygget vi tillit. Og vi fikk blant annet vite at:

- De ukjente navnene på listen over rumenere med tilgang til Unilabs Norge-systemet slett ikke var leger, men oversettere. Formelt hadde de tittelen «sekretær». Disse mottok én euro per oversettelse fra norsk til engelsk.
- De rumenske radiologene baserte seg på oversatte henvisninger når de gransket MR- og CT-undersøkelsene av norske pasienter. Etterpå ble arbeidet sjekket og signert av enten Daria eller Khaled Arif, som stod som offisiell avsender av den radiologiske rapporten.

Det hadde også stor dokumentarisk verdi å oppsøke, ta bilder og video av klinikken. Inne i resepsjonen hang det en liste over navn vi aldri hadde sett før, som vi tok bilder av og sjekket opp mot kildene våre.

I tillegg var det viktig å dokumentere våre forsøk på å komme i kontakt med Arif-ekteparet, som ikke var interessert i å snakke med oss. I desember, noen uker før avreise, hadde vi forhandlet med ekteparet om et intervju, via klinikkens markedsjef. På julaften fikk vi den siste beskjeden før avreise (oversatt fra engelsk):

God morgen. Jeg tror ikke det blir mulig. God jul!

Vi bestemte oss for å ikke presse på videre, for ikke å risikere en klar beskjed om at vi ikke var velkomne. Et endelig avslag kunne vi heller få på bånd i Romania. Og det fikk vi.

I resepsjonen fikk vi bekreftet at Arif-ekteparet var på jobb. Men de ønsket ikke å møte oss. Vi ble bedt om å forlate klinikken, og heller vente på at CMT tok kontakt. I stedet for å vente, dro vi rett til sykehuset som Arif-ekteparet nylig hadde åpnet. Vi kontaktet markedsjefen som, i motsetning til tidligere, var svært rask til å svare.

Han gjorde det klart at verken han eller Arif-ekteparet kunne møte oss «fordi i dag og de neste dagene er veldig travle, møte etter møte - som er normalt i starten av et nytt år».

Han lovet å ringe oss dersom han fant en åpning samme dag eller dagen etter. Den telefonen kom aldri.

Kunne vi vært mer pågående? Kanskje. Samtidig var vi usikre på hvorvidt vi kunne forsvare mer nærgående metoder mot noen som helt klart ikke ville møte oss, og som vi ikke hadde grunn til å tro at hadde gjort noe ulovlig eller umoralsk.

3.10 Konfrontasjon

Etter at vi kom tilbake fra Romania, gikk arbeidet inn i en ny, mer intens fase. Etter noen innledende runder med e-poster og organisering av tilsvar mellom NRK og Unilabs, fikk vi Unilabs' første svar i slutten av januar. På dette tidspunktet hadde Unilabs allerede gått tilbake på det vi oppfattet som en avtale om telefonintervju.

Vi sendte 28 spørsmål som dreide seg rundt betingelsene i avtalen, språk, produksjonsmengde, synlighet og lovlighet. Unilabs valgte å sende et "sammenfattet svar". Selv om deler av svaret var nyttige presiseringer om for eksempel antall granskede undersøkelser, handlet svaret i stort om å bagatellisere saken og begrense skaden. Unilabs hevdet at:

- NRKs regnestykke som viste tidsbruken til Daria Arif var sjablongmessig. Hennes arbeidsmengde var innenfor normalen.
- Avtalen var ikke mellom Unilabs og en klinikk, men mellom Unilabs og to radiologer med norsk autorisasjon og spesialistgodkjenning.
- Avtalen handlet ikke om pris, men om kapasitet. Radiologene i Romania hadde konkurransedyktige betingelser.
- NRKs spørsmål om hvorvidt avtalen var i strid med norsk lov, bygde på en feilaktig tolkning av loven.

Vi ba på ny om et intervju, og sendte 22 oppfølgingsspørsmål. Vi presset på for flere svar. Tilbake fikk vi til svar at spørsmålene våre var basert på feil og misforståelser. Det var uaktuelt å stille til intervju på radio eller TV, ettersom de oppfattet at NRKs saker var basert på en feilaktig faktaforståelse og udokumenterte påstander.

I svarene, som igjen hoppet over flere kritiske spørsmål om lønn, språk, kvalitet og produksjonsmengde, kom det imidlertid nye opplysninger:

Arif-ekteparet hadde ikke bare gransket rundt 120.000 undersøkelser fra Norge *uten* hjelp. De hadde i tillegg gjennomført en full *regransking* av arbeidet til de resterende 14 radiologene, som til sammen hadde gransket 53.000 undersøkelser.

Vi hadde ingen mulighet til å ettergå disse påstandene.

Tallene vi satt på fra Unilabs' interne systemer, viste ikke at Arif-ekteparet *i tillegg* gjorde en full regransking av de uautoriserte radiologenes arbeid. I så fall skulle Arif-ekteparets produksjon vært høyere enn den allerede var.

Var det i det hele tatt praktisk mulig å granske så mange undersøkelser? Og i så fall, hvilken kvalitet ville det være på disse undersøkelsene?

Vi gikk tilbake til kildene våre, som ikke kjente til nøyaktig hvordan arbeidsprosessene ble loggført.

Vi kom til at vi i den publiserte artikkelen måtte vise frem våre egne undersøkelser og Unilabs' svar, og bruke publisering som et verktøy for å finne flere svar.

3.11 I skjul for norske helsemyndigheter

Parallelt med dialogen vår med Unilabs, tok vi kontakt med Helse Vest, Helse Sør-Øst, Helse Midt, Helse Nord, Helsetilsynet og Helsedirektoratet.

Vår hypotese var at de kjente til praksisen. Men hvordan ville de forsvare den? Vi så for oss ulike scenarioer, men vi hadde ikke forventet hva som faktisk skjedde:

Ingen kjente til klinikken i Romania.

Både Helse Vest, Helse Nord og Helse Sør-Øst kalte umiddelbart inn til møter med Unilabs da vi gjorde dem kjent med praksisen.

Helse Sør-Øst hadde ikke kjent til klinikken i Romania, men ga i november 2022 uttrykk for at de likevel stolte på Unilabs, som samvittighetsfullt hadde sendt månedlige rapporter om bemanning og produksjon til sin oppdragsgiver. Disse hadde ikke inneholdt navn på helsepersonell uten norsk autorisasjon og spesialistgodkjenning.

Først da Helse Sør-Øst 27. januar 2023 leste et tilsvarende fra Unilabs til NRK, oppfattet ledelsen at flere enn ekteparet Arif hadde vært involvert. I en e-post til oss, som også ble sendt til Helse Sør-Øst, skrev Unilabs-ledelsen at rundt én av tre bilder hadde blitt gransket av en rumensk radiolog uten autorisasjon.

Helse Sør-Øst, som tidligere hadde avfeid våre tilnærminger etter å ha forhørt seg med Unilabs, holdt en lukket profil. Fagdirektør Lars Eikvar ønsket ikke å stille til intervju. Under hånden fikk vi imidlertid signaler fra helseforetaket om at de tok saken på ytterste alvor. Dette var en vitamininnsprøytning i en tung fase i prosjektet, som gjorde oss sikre på at avsløringen var vesentlig og at vi måtte fortsette arbeidet.

Helse Vest var mer åpne og interesserte i informasjon fra oss. Vi holdt løpende dialog med dem i ukene og dagene frem mot publisering. Fagdirektør Bjørn Egil Vikse stilte også til intervjuer til artikler, radio og tv.

I samtalene våre med helseforetakene fikk vi inntrykk av at den rumenske klinikken var noe de *skulle* vite om, men som Unilabs ikke hadde opplyst om. Derfor så vi få problemer med å omtale avtalen som *skjult*, selv om Unilabs uenige i denne fremstillingen.

3.12 Men er det ulovlig?

Selv om vi nå hadde etablert at: 1) Unilabs hadde en skjult forbindelse til en klinikk i Romania, 2) en massiv produksjon fra denne klinikken og at 3) en rekke uautoriserte personer hadde tilgang til norske undersøkelser og henvisninger, ønsket vi å forsøke å

komme enda lenger før publisering. Vi forstod at praksisen ikke ble oppfattet som i tråd med de avtalene Unilabs hadde med helseforetakene – men gjorde de også noe ulovlig?

Vi leste relevante deler av helsepersonelloven, pasientskadeloven og spesialisthelsetjenesteloven. Og vi hadde dialog med eksperter på feltet og Helsedirektoratet. Sistnevnte pekte på en rekke forhold som vi syntes var interessante:

- Helsepersonelloven gjelder kun for helsepersonell som yter helsehjelp «i riket», og dermed ikke for personell som yter helsehjelp fra utlandet.
- Bare i spesielle tilfeller og etter helt konkrete vurderinger kunne helsehjelp fra utlandet anses gitt «i riket».
- Samtidig sier spesialisthelsetjenesteloven at det er virksomhetene som kjøper tjenestene fra utlandet som til syvende og sist står ansvarlig for å yte forsvarlig helsehjelp.

Vi opplevde at Helsedirektoratet, som er myndigheten som skal fortolke lover og regler i helse- og omsorgssektoren, ikke var tydelige. Kunne norske pasienter motta helsehjelp fra konsulenter som ikke hadde norsk autorisasjon, og som dessuten ikke var omfattet av helsepersonelloven?

I dagene før publisering kom vi under press fra Unilabs. De hadde selv kontaktet Helsedirektoratet, og fått innsyn i vår dialog med dem. Vi hadde tidligere presentert for dem at vi ville skrive at praksisen deres var “utenfor loven”. Samtidig mente Unilabs at vi ikke tok nok hensyn til deres ansvar som virksomhet.

Vi konkluderte med at vi ikke hadde kommet i mål med spørsmålene om lovtolkning. I stedet fikk *hva* som skjedde og *hvordan* det skjedde være det viktigste i den første artikkelen.

Dessuten fant Magnus sjelefred i et møte med en økonomiprofessor og jurist som sa:

«Det er så irriterende når journalister ringer og spør om noe er ulovlig. Det er så mange som tror de ikke har en sak når det ikke er strafferettslig regulert. Du trenger vel ikke å vite at det er ulovlig for at det er en nyhetssak?».

En lærdom er at det fort kan gå galt når vi som journalister skal begi oss ut på lovtolkning før første publisering. Spesielt i det som for oss fortsatt fremstår som et uklart rettsområde.

Senere fikk vi innsyn i Unilabs’ dialog med Helsedirektoratet, som tydet på at Unilabs selv var usikker på hvordan egen praksis stod seg mot lovens intensjoner. Da lagde vi en egen oppfølger hvor denne uklare rettstilstanden fikk skinne mer enn den ville gjort i første sak.

3.13 Publisering og en overraskende beskjed

Mandag morgen, 20. februar 2023, rullet vårt radioinnslag om Unilabs’ klinikk i Romania gjennom morgensendingene. På ettermiddagen ble artikkelen «Skandinavisk kvalitet til

rumenske priser» publisert, etterfulgt av tv-sak på Dagsrevyen klokken 19.00 og Magnus som gjest i den lokale tv-sendingen.

Vi gjorde klar to oppfølgingsartikler med sterke reaksjoner fra både politiske og faglige miljøer, og kontaktet Unilabs for imøtegeelser. Vi forventet at Unilabs ville gå i rette med kritikken og rette kraftig skyts mot NRKs journalistikk. Men i stedet, fem minutter før svarfristen vi ga Unilabs, fikk vi en overraskende beskjed:

Unilabs avslutter avtalen med Centrul Medical Transilvania. Vi kastet oss rundt, og fikk ut en artikkel i løpet av kort tid. Senere på dagen fulgte vi opp på radio og tv.

Vi hadde hatt god oversikt over e-post-utvekslingen mellom Helse Sør-Øst og Unilabs i dagene etter at førstnevnte innså at de var blitt ført bak lyset. Men hva som hadde skjedd i kulissene etter vår første artikkel, hadde vi ikke hatt oversikt over.

I dagene etter publisering jobbet vi fortløpende med å skaffe oss oversikt. Unilabs oppga «dialog med de regionale helseforetakene og usikkerheten denne saken har skapt», som grunn. Helse Sør-Øst fulgte opp med at de selv hadde krevd at avtalen opphørte. Vi søkte fortløpende innsyn i all kommunikasjon mellom helseforetakene og Unilabs.

Mens Helse Vest holdt en åpen linje med oss gjennom prosessen, var Helse Sør-Øst mer sparsommelig med detaljene om hva som hadde foregått. To dager etter vår første sak, stilte vi spørsmål til kommunikasjonsavdelingen til Helse Sør-Øst om klinikken. I retur fikk vi noen få sitater, men også et brev fra landets største helseforetak til Unilabs.

I en tirade som vi knapt hadde sett maken til i brevs form, listet Helse Sør-Øst-direktør Terje Rootwelt opp en rekke avtalebrudd fra Unilabs' side.

Direkte feilaktig informasjon fra Unilabs-direktøren, hemmelighold og brudd på lojalitetsplikten er blant forholdene Rootwelt trakk frem. Han krevde at Unilabs sa opp avtalen med Romania, og truet med tilbakeholdelse av betaling og andre misligholdssanksjoner.

Vår journalistikk hadde fått umiddelbare konsekvenser. Samtidig hadde vi ikke kommet helt til bunns. Faktisk var det et viktig perspektiv vi ikke hadde inkludert i den første saken.

3.14 Hva med sensitive pasientopplysninger?

I ukene frem mot publisering dukket spørsmålet om personopplysninger opp.

Norske pasienter trodde at henvisningen fra fastlegen og MR-undersøkelsen de tok hos Unilabs ville havne hos en norsk radiolog i Norge. I stedet havnet denne informasjonen hos personer utenfor norske helseregistre, i et land som har en lite imponerende merittliste knyttet til digital sikkerhet.

Vi lot dette perspektivet ligge til etter publisering av den første saken. Hvorfor? Vi stod opp til knærne i helsepersonelloven, spesialisthelsetjenesteloven og pasientskadeloven. I

ettertid ser vi at vi nok hadde vært bedre tjent med å sette oss inn i personvernforordningen (GDPR) og Norm for informasjonssikkerhet og personvern i helse- og omsorgstjenesten.

Etter at vi publiserte første sak, handlet minst halvparten av tilbakemeldingene fra lesere, seere og lyttere om at de ikke hadde samtykket til at opplysningene deres ble delt med uautoriserte rumenere.

Kilder vi snakket med, så alvorlig på saken. De pekte spesielt på to spor:

- Risikovurdering: Etter loven skal det gjøres en risiko- og sårbarhetsvurdering før tjenester settes ut til underleverandører. Det er ikke mange årene siden ni sykehus i Helse Sør-Øst fikk en kjempebot fra Datatilsynet for mangelen på risikovurdering. Denne gangen hadde Helse Sør-Øst og de andre helseforetakene blitt satt sjakk matt av Unilabs, som ikke hadde opplyst om at den rumenske klinikken fikk tilgang til titusener av undersøkelser.
- Tillit: En slik sak kunne gå løs på tilliten mellom helsevesenet og pasientene. Hvordan kunne pasientene stole på helsevesenet dersom de «slarvet med deres helsetilstand via IT-systemene»?

Vi intervjuet flere eksperter innen personvern, informasjonssikkerhet og GDPR. Unilabs på sin side reagerte på at vi valgte å lytte til «akademikere som ikke kjenner saken».

Da vi kontaktet Datatilsynet, svarte de at de vurderte å se på saken. Etter at Helse Sør-Øst varslet Datatilsynet direkte om forholdet, åpnet tilsynet sak. Tre uker etter vår første publisering, og oppfølgerne knyttet til at avtalen ble avsluttet, rullet vi ut en sak hvor vi stilte spørsmål ved Unilabs' sikring av personopplysninger.

Utfallet av Datatilsynets tilsynssak ventes i januar 2024.

3.15 Ingen kvalitetsbrister

Unilabs' administrerende direktør var tydelig på at røntgeninstituttet ikke hadde funnet noen feil eller mangler ved arbeidet til radiologene i Romania. Vi ble også kritisert av Unilabs for å ikke legge mer vekt på Unilabs' egne fagfellevurderinger og arbeid for å kvalitetssikre arbeidet til rumenerne. Vi ba om dokumentasjon på dette arbeidet, men det fikk vi ikke.

Vi stusset over at Unilabs' gikk så høyt ut. Hvordan kunne de være så sikre?

Denne tvilen ble enda sterkere da en kvinne tok kontakt med oss et par uker etter publisering. Etter å ha lest saken vår, hadde hun umiddelbart sjekket papirene til faren sin – som vi valgte å kalle «Henrik». Unilabs hadde oversett en tydelig kreftsvulst på Henriks høyre øye, og legen som hadde gransket bildene, jobbet i Romania.

Vi fikk innsyn i familiens klage til Statsforvalteren i Oslo og Viken. Papirene viste at Unilabs hadde visst om feilen i syv uker før NRK publiserte første sak om klinikken i Romania. Likevel hadde Unilabs gjentatte ganger skrevet at det «ikke er avdekket noen feil eller mangler».

Da vi konfronterte Unilabs med denne motsigelsen, uttrykte ledelsen at informasjon om radiologens navn ikke hadde nådd dem før etter vår publisering. Men da vi gikk tilbake til «Henrik» og familien, viste det seg at de spesifikt hadde bedt om, og fått, navnet til radiologen. Familien hadde ikke fått vite at radiologen jobbet i Romania, men det visste Unilabs.

Senere uttalte en sakkyndig lege til Norsk pasientskadeerstatning (NPE) at radiologen tydelig *kunne* ha sett svulsten på bildene, og at den var å regne som oversett. Samtidig var det ingenting i henvisningen fra fastlegen til «Henrik» som tydet på at radiologen skulle finne en svulst i øyet. Dermed var det heller ikke et brudd på god klinisk praksis.

3.16 Helsetilsynets prioriteringer

Vi tok tidlig etter at første sak ble publisert, kontakt med Statens helsetilsyn om den rumenske klinikken. Det samme gjorde Helse Sør-Øst. Var dette en sak Helsetilsynet ville se nærmere på, slik at vi kunne få enda flere svar?

Helsetilsynet svarte at de ville be om en redegjørelse fra Unilabs. Samtidig konstaterte tilsynet at de regionale helseforetakene hadde gjort jobben da de presset Unilabs til å avslutte avtalen. Tilsynet så derfor ikke noen grunn til at de skulle opprette tilsyn på et avsluttet forhold. Etter flere spørsmål fra NRK ble denne setningen endret til at Helsetilsynet ville «ta stilling til» tilsyn etter å ha lest redegjørelsen fra Unilabs.

Helse Sør-Øst hadde allerede påpekt at de oppfattet Unilabs' Romania-klinikk som i strid med helselovene. Unilabs argumenterte med at de hadde rett til å bruke «samarbeidende personell», mens Helse Sør-Øst påpekte at dette forutsatte at et slikt samarbeid var nødvendig.

«Det er ingen nødvendighet med dobbel vurdering av bildene slik det er beskrevet utført hos underleverandøren», skrev Helse Sør-Øst-direktør Terje Rootwelt.

Vi forventet at tilsynet ville bidra til å klargjøre hvorvidt Unilabs hadde handlet i tråd med helselovgivningen, og dermed ta saken et steg videre.

Vi ble derfor forundret da Helsetilsynet og Statsforvalteren i Oslo og Viken i fjor høst sa at de ikke ville følge opp saken videre. Enda større var overraskelsen da vi fikk til svar at tilsynet ikke engang hadde vurdert om Unilabs hadde gjort noe ulovlig.

«Det er ikke et mål i seg selv at tilsyn peker på ulovlige forhold», fikk vi til svar.

Etter at vi skrev saken om at Helsetilsynet droppet saken, reagerte politikere fra KrF, MDG, SV og Rødt, som ba Helsetilsynet snu.

Politikerne mente det foregikk en ansvarspulverisering, og at helsevesenet mistet en mulighet til å klargjøre lovverket ved at tilsynet avsluttet saken. Flere pekte på at saken vår viste at kontrollmekanismene blant helseforetakene overhodet ikke hadde fungert.

Helsetilsynet pekte på knappe ressurser og at den mulige pasientrisikoen ble fjernet da samarbeidet mellom Unilabs og klinikken i Romania ble avsluttet.

I ettertid har det vist seg å være et klokt strategisk valg av Unilabs å avslutte avtalen umiddelbart. Grepene gjorde riktig nok at de mistet en betydelig kapasitet og fleksibilitet, men de ble også skånet for et langvarig, belastende press fra helseforetakene og tilsynsmyndighetene.

4. Etiske problemstillinger

Arbeidet med saken hadde flere etiske utfordringer. I dialogen med Unilabs møttes to svært ulike virkelighetsoppfatninger, både om sakens omfang og alvorlighet, men også om journalisters samfunnsrolle. Etikken var det viktigste hele tiden, og vi utsatte planlagt publisering flere ganger for å undersøke påstander og stille flere spørsmål.

Et viktig gjennombrudd i saken var at vi fikk tillit hos kilder i Unilabs, som ga oss innsyn i Unilabs' interne bemanningsliste – som så ganske annerledes ut enn den offisielle bemanningslisten som røntgeninstituttet sendte til oppdragsgiverne sine. Etter hvert som vi identifiserte hvilke navn på listene som slett ikke jobbet i Norge, men i Cluj-Napoca, fikk vi hjelp til å få oversikt over hvor mange røntgenbilder hver enkelt radiolog i Romania hadde gransket.

Vi hadde lovet fullt kildevern. Vi gjorde løpende risikovurderinger og tok grep for å sikre trygghet for kildene våre. Blant annet opparbeidet vi oss kilder i Sectra, leverandøren av Unilabs' radiologimodul og bildearkiv. Der fikk vi forsikringene vi trengte om måten Unilabs loggførte på.

En annen problemstilling vi måtte ta høyde for, var at tallene kildene ga oss, kunne være feil. Hvordan kunne vi gjøre oss mindre avhengig av denne informasjonen, som var ganske omtrentlig? Dersom Unilabs valgte å ikke vise oss kortene sine, ville vi kunne stå overfor et dilemma: Var våre egne tall til å stole på?

Dette ble løst gjennom faktisk og konkret imøtegåelse – som det ofte blir. Da vi kontaktet Unilabs, var de raske til å påpeke at tallene våre var feil. Vi hadde kommet frem til 176.000 undersøkelser, og var altså bare noen få tusen undersøkelser unna, på grunn av noen duplikater.

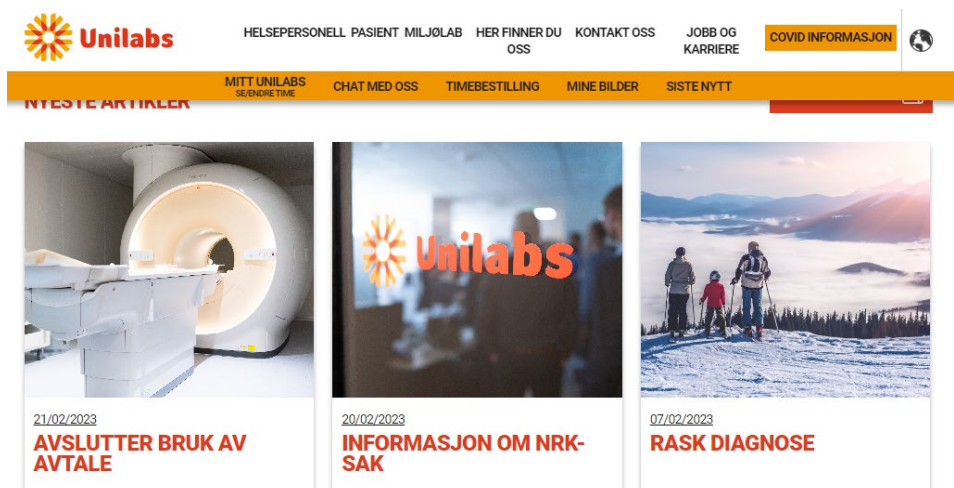
5. Motstand og spesielle erfaringer

Vi ble på forhånd advart om at Unilabs nok ville strekke seg for å forsøke å begrense de omdømmemessige konsekvensene av saken. Vi kan i alle fall konkludere med at Unilabs var kjent med og tok i bruk store deler av verktøykassen:

- **Ingen intervjuer:** Vi ble positivt overrasket da Unilabs' administrerende direktør sa ja til et telefonintervju med oss på et tidlig stadium i saken. Denne avtalen ble imidlertid trukket tilbake etter få dager, og siden ønsket direktøren kun å svare på spørsmål via e-post. Vi uttrykte flere ganger at vi ønsket en muntlig dialog og

muntlige intervjuer – både for å kunne stille oppfølgingsspørsmål og for å rydde unna eventuelle misforståelser. Unilabs mente på sin side at NRK ønsket å publisere en sak basert på «feilaktig faktaforståelse og til dels udokumenterte påstander», og skygget derfor unna muntlige intervjuer. Det bidro også til den forholdsvis lange tilsvarsrunden på rundt fire uker. Enkelte spørsmål stilte vi gjentatte ganger uten å få svar, noe vi også synliggjorde i den første artikkelen.

- **«Off the record»:** Unilabs' administrerende direktør skygget imidlertid ikke unna all muntlig kommunikasjon. Direktøren ringte utenfor normal arbeidstid for å snakke om saken, men ønsket ikke å bli sitert. Han lurte på hvilken informasjon vi satt på, og om vi fortsatt skulle publisere saken, selv etter å ha mottatt faktaopplysningene han tidligere hadde sendt oss «on the record». Skulle vi ha akseptert disse samtalene? Vi ønsket ikke å kappe vår eneste muntlige diskusjon med Unilabs, som vi tross alt utsatte for knallhard journalistikk. Samtidig kunne vi få problemer dersom vi fikk viktig informasjon som vi ikke kunne publisere. Vi opplevde samtalene som konkrete på praktiske spørsmål om tilsvar og publisering, og mindre konkrete på sak. Derfor lot vi linjen være åpen. Det kunne fort endret seg dersom dialogen hadde blitt annerledes.
- **PR og journalistikk:** Dialogen vår med Unilabs endret seg underveis. Unilabs-direktøren henviste etter hvert til Vær Varsom-plakatens intensjoner, konkrete saker fra PFU og NRKs samfunnsoppdrag. Flere ganger ble vi direkte eller indirekte anklaget for brudd på pressens etiske regelverk. Underveis i publisingsløpet mottok vi flere klager med hierarkisk overordnede NRK-ansatte på kopi: Vaksjef i Dagsrevyen, NRKs etikkredaktør, vaksjef for nett og distriktsredaktør i NRK Rogaland ble på ulike tidsrom innlemmet i den pågående dialogen med Unilabs. Ordlyden i e-postene var skarp, og var egnet til å skape forvirring og usikkerhet.
- **Kildejakt:** Avhengig av prosjekt, har NRK tidligere delt utkast til artikkel med personer som har gjort noe kritikkverdige og mottatt kritikk. Hensikten har vært å ta konflikter og eventuelle misforståelser før publisering. Vi sendte et utkast til Unilabs to uker før publisering. Det ga Unilabs mulighet til å kritisere journalistikken linje for linje. Unilabs benyttet også muligheten til å ringe til åpne kilder i saken. Senere har vi blitt klar over at Unilabs også har forsøkt å finne lukkede kilder.
- **Egen styring:** Etter at vi publiserte første artikkel, distribuerte Unilabs sin egen versjon av saken til sykehusene. Her skriver Unilabs at «NRKs fremstilling av saken er egnet til å skape et feil inntrykk. All vår virksomhet er i tråd med norsk helselovgivning, beskyttelse av personvernet i henhold til GDPR-regelverket og privatrettslige avtaler». Samme informasjon ble publisert på Unilabs' egne nettsider (20.02.2023). Dagen etter ble imidlertid en ny melding publisert om at Unilabs «avslutter bruk av avtale».

- **Ingen adgang:** I Romania forsøkte vi i det lengste å komme inn på klinikken. Vi kom til resepsjonen, hvor vi ble bestemt vist ut av en resepsjonist og en radiolog. Vi snakket med både nåværende og tidligere ansatte i klinikken utenfor arbeidstid, men vi hadde sannsynligvis fått enda flere svar ved å se stedet hvor norske undersøkelser ble gransket. Etter at vi tok kontakt med Unilabs om saken, fikk vi også meldinger om at klinikledelsen forsøkte å finne ut hvem som hadde snakket med de norske journalistene.

Unilabs' reaksjoner kan oppsummeres i tre faser: Fornektelse, bagatellisering og stillhet.

Den siste fasen oppstod drøye to måneder etter at vår første sak ble publisert, da både administrerende direktør og styreleder i Unilabs Norge sluttet. Høstens siste runde med spørsmål fra oss ble videresendt fra den nye Unilabs Norge-direktøren Laila Aarseth til en PR-sjef i Sverige, som ikke ønsket å svare på spørsmålene våre.

6. Organisering av arbeidet

Magnus begynte arbeidet i september 2022. Rolv Christian ble koblet på noen få uker senere som journalist og fotograf. Lars Navestad var reportasjeleder fra start. Mari Grafsrønningen og Anders Nøkling kom inn som henholdsvis designer og visuell utvikler fra januar 2023. Jenny Duesund i Bergen veiledet historiefortellingen. Lars, Rolv Christian og Magnus jobbet fra Stavanger, Anders og Jenny jobbet fra Bergen, mens Mari jobbet fra Oslo.

7. Dette er nytt

- Vi avslørte at Unilabs Norge mellom 2016 og 2023 satte ut granskingen av over 170.000 norske undersøkelser til en klinikk i Romania.
- Vi avslørte at Unilabs' oppdragsgivere i Helse Sør-Øst, Helse Vest og Helse Nord i årevis har blitt ført bak lyset. Dermed hadde også helseforetakene, som har som oppgave å tilby nødvendige helsetjenester til befolkningen i tråd med norsk lov, sendt norske undersøkelser til Romania.

- Vi dokumenterte helseforetakenes mangelfulle kontroll av egen leverandør. Praksisen var heller ikke noe Helse Sør-Østs konsernrevisjon av Unilabs plukket opp i 2019.
- Vi avslørte at heller ikke Helsedirektoratet eller Helsetilsynet kjente til praksisen. Unilabs spurte aldri norske helsemyndigheter hvorvidt praksisen var i tråd med norsk lov før etter at NRK tok kontakt. På forespørsel til Helsedirektoratet fikk instituttet heller aldri noen bekreftelse på at de handlet i tråd med loven.
- Vi avdekket at 16 radiologer i Romania gransket MR-, CT- og røntgenundersøkelser av norske pasienter. Kun to av disse hadde norsk autorisasjon og spesialistgodkjenning. Det var kun navnene til de to autoriserte radiologene som var synlig i tilbakemeldingene til norske fastleger og sykehus.
- Vi dokumenterte hvordan én av radiologene i Romania gransket de norske undersøkelsene i et svært høyt tempo. I 2021 stod hun alene for 22.200 undersøkelser, eller én undersøkelse per femte minutt.
- Vi avslørte at også oversettere i Romania fikk tilgang til norske undersøkelser og henvisninger, som de oversatte fra norsk til engelsk for de rumenske radiologene. Videre ble radiologenes tolkninger oversatt fra engelsk til norsk. Oversetterne mottok én euro per oversettelse. Kun én av oversetterne skal ha hatt autorisasjon som oversetter.
- Vi avslørte at Unilabs delte norske pasientopplysninger med personell i Romania uten norsk godkjenning. Det mener Helse Sør-Øst, deres største oppdragsgiver, at er i strid med loven.
- Unilabs sa gjentatte ganger til NRK og egne oppdragsgivere at det ikke hadde vært noen feil eller mangler i arbeidet til klinikken i Romania. Det avslørte vi at ikke stemte, og at Unilabs visste om saken til «Henrik» syv uker før NRKs omtale.
- Vi avdekket et rettsvakuum: Helsetilsynet vil ikke avklare hvorvidt Unilabs' praksis er i tråd med helselovgivningen. Helsedirektoratet har kommet med sin uttalelse om helselovgivning og fjernarbeid fra utlandet, men kan ikke vurdere enkeltsaker. Også departementet virker å vurdere saken som avsluttet.

8. Konsekvenser

- Unilabs avsluttet samarbeidet med klinikken i Romania dagen etter NRKs avsløring.
- NRKs avsløring rystet helseforetakene, som umiddelbart kalte Unilabs inn til oppvaskmøter. Truslene fra Helse Sør-Øst om tilbakehold av betaling og andre misligholdssanksjoner, samt press fra Helse Vest, bidro til at Unilabs avsluttet avtalen med Romania-klinikken. Både Helse Vest og Helse Sør-Øst konkluderte med at praksisen til Unilabs var et kontraktsbrudd.
- Helsetilsynet og Statsforvalteren i Oslo og Viken gikk inn i saken og ba om en redegjørelse fra Unilabs. Tilsynet så seg fornøyd med at helseforetakene og Unilabs ryddet opp selv, og avsluttet saken. Senere kom det frem at tilsynet ikke vurderte hvorvidt Unilabs hadde brutt loven. Helsepolitikere på Stortinget fra SV, Rødt, MDG

og KrF reagerte sterkt på tilsynets beslutning, og ba om en ny vurdering – men fikk ikke gjennomslag for dette.

- Datatilsynet opprettet tilsynssak etter at saken ble kjent og Helse Sør-Øst varslet om saken. Utfallet av tilsynet blir klart i januar 2024.
- Helse- og omsorgsminister Ingvild Kjerkol (Ap) måtte flere ganger svare på spørsmål om saken i Stortinget. Ministeren konstaterte at Unilabs hadde brutt avtalene med helseforetakene og uttrykte at helsetjenestene burde aktivt søkte å avdekke avvik fra inngåtte kontrakter og lovverk.
- I Stortinget påpekte Seher Aydar (Rødt) at informasjon om denne saken nok aldri hadde nådd offentligheten dersom NRK ikke hadde satt av ressurser til å undersøke den. «Hverken Helse Sør-Øst eller andre helseforetak som bruker dem (Unilabs) - eller jeg som pasient – har kunnet ha informasjon om det».
- Saken ble bredt sitert i bransjemedier og lokalaviser i byer hvor Unilabs har institutter. Sitatsaken vi satte mest pris på, var imidlertid den fra Aunt Minnie, verdens største nyhetsnettsted for radiologer. Artikkelen deres, med tittel «Unilabs embroiled in Romanian teleradiology scandal», var en av ukens mest leste på nettstedet og bidro til debatt i fagmiljøet internasjonalt.
- Saken blottla manglende kontroll fra Helse Sør-Øst, Helse Vest og Helse Nord. Helse Vest satte inn tiltak for tettere oppfølging og større gjennomsiktighet i avtalen med Unilabs. I et offentlig innlegg på LinkedIn av typen vi journalister ikke ofte ser, takket Helse Vest for at NRK gjorde jobben de selv skulle ha gjort:

Bente Aae • 1.
Communications Director/ CCO at Helse Vest ...
10md. •

Det er kanskje ikke så ofte vi kommunikasjonsfolk takker journalistene vi er i kontakt med.

Eller jeg, da, for å snakke for meg sjøl.

Men, altså:

Takk [Rolv Christian Topdahl](#) og [Magnus Ekeli Mullis](#), for at dere driver journalistikk som gjør en forskjell! Vi vet hvor mye dere har jobbet med denne saken, og det dere har avdekket er viktig. Vi er i kontakt med media nesten hver dag. Fakta, tall, innsyn og kommentarer. Vi ser hvor mye og grundig arbeid som gjøres. Slikt arbeid gir oss motivasjon også, til å være pådrivere for åpenhet i Helse Vest - enten sakene virker enkle eller veldig vanskelige. Altså uansett.

Vedlegg: Publiseringer**20. februar 2023:**

- Nyhetsmorgen – NRK Radio – [Bruker radiologer i Romania](#) (01:40)
- NRK.no – [«Skandinavisk kvalitet til rumenske priser»](#)
- Dagsrevyen – [Unilabs innkalles](#)
- Distriktsnyheter – [NRKs journalist forklarer \(04:37\)](#)

21. februar 2023:

- NRK.no – [Unilabs avslutter omstridt Romania-avtale etter NRK-avsløring](#)
- NRK Radio – [Unilabs avslutter samarbeid \(01:45\)](#)
- Dagsrevyen – [Unilabs avslutter avtale](#)

27. februar 2023:

- NRK.no – [Raser mot Unilabs etter skjult Romania-avtale](#)

15. mars 2023:

- NRK.no – [Datatilsynet oppretter tilsynssak etter NRK-avsløring](#)

24. april 2023:

- NRK.no – [Åpner tilsyn mot Unilabs etter at «Henrik» mistet øyet](#)

14. oktober 2023:

- NRK.no – [Nye detaljer: Unilabs hadde ikke nok radiologer – startet hemmelig samarbeid med klinikk i Romania](#)

24. oktober 2023:

- NRK.no – [Mener Unilabs slipper for billig unna etter Romania-avsløring: – Komplet uforståelig](#)